

Iseljavanje jugoslavena u prekomorske zemlje

Priredio: Mato Mojaš

Iseljavanje naših ljudi iz Dalmacije i drugih krajeva datira još od otkrića Amerike 1492. godine. U to vrijeme Dubrovnik je imao trgovačke veze sa Španjolskom i naši pomorci nalazili su se na mnogim španjolskim i drugim ratnim i trgovačkim brodovima, na kojima su u sastavu njihovih posada plovili po Sredozemnom moru, uzduž obala zapadne Evrope i Afrike, pa se smatra da je nekoliko mornara dubrovčana bilo i u posadi brodova Kolumbove ekspedicije. Poslije otkrića zemalja Novog kontinenta, sigurno je da su među prvim doseljenicima i stanovnicima novo otkrivenih zemalja bili i naši iseljenici. Prema podacima neke obitelji sa područja dubrovačkog kotara iselile su u prekomorske zemlje, u Kolumbovu Indiju — na Antile između 1520. do 1527. godine. Neki su selili i u Peru, gdje su se još vodili osvajački ratovi između Španjolskih osvajača i tamošnjih urođeničkih plemena. Dolazeći u nove zemlje bogate rudama, prva zaposlenja i zarade dobijali su ti prvi naši doseljenici u rudnicima iz kojih su se crpile dragocjene rude i prenosile u Evropu. Prve iseljeničke skupine koje su se nastanile na američkom kopnu tokom vremena izumrle su, ili promjenile obiteljska imena, a bilo je ljudi koji su se u starijim godinama života sa stečenom zaradom vraćali u svoj stari kraj. Pomorci i drugi ploveći uzduž obala Amerike uvidjeli su prirodna bogatstva tih zemalja, pa su ih privlačila i zadržavala na raznim obalskim područjima. U sjevernoj Kaliforniji naselili su se naši moreplovcu poslije brodoloma 1558. godine i tu osnovali naselje, koje se proširilo uz obalsko područje. Po

njima i tamošnji urođenici nazivali su se »Croatan«. Bilo je tokom vremena više manjih i većih skupina pomoraca koji su napuštali brodove i daljnu plovidbu, te se zadržavali i naseljavali na raznim područjima. Bilo je dosta naših iseljenika, koji su poslije seljačkih buna 1573. godine izbjegli iz Hrvatske u Prusku, a kasnije se oko 1200 njihovih potomaka preselilo u Georgiju (USA). Njima se izgubio trag u toku američkog građanskog rata, već samo sačuvana imena na groblju svjedoče, da su tamo živjeli. U sjevernoj Americi prve veće skupine naših iseljenika javljaju se u vremenu od 1584. do 1590. godine, a spominje se da se 1700. godine čitava posada jednog našeg broda iz Dalmacije naselila u Kaliforniji. Od naših ljudi, koji su se iselili u sastavu prvih i kasnijih raznih grupa, ističu se neki istraživači i misionari. Tako Ivan Ratkaj rodом iz Hrvatske bavio se istraživačkim radom, putovao je po raznim predjelima i umro je među Indijancima 1640. godine u državi New Meksiko. Poslije njega bilo je također istraživača i pisaca, kao Ferdinand Konščak, koji je došao u Meksiko 1730. godine i živio među Indijancima. Sastavio je i izdao zemljopis Donje Kalifornije. U 19. stoljeću istakli su se Josip Kundek iz Hrvatske i Fridrih Baraga iz Slovenije. Kundek je radio na unapređenju i razvoju nekih naselja u državama Srednjeg zapada. U tim zemljama već oko godine 1830. do 1838. bilo je hrvatskih iseljenika, osobito u Kaliforniji, koji su sa iseljenicima ostalih zemalja naseljavali u skupinama ta velika područja. Ti krajevi priukli su u prvom redu naše iseljenike mornare, koji su tra-

gali za zlatom, gradili male nastambe i živjeli dosta primitivno boreći se s raznim poteškoćama. Baraga kao misionar djelovao je među Indijancima u državi Michigan.

Sa područja Dalmacije bilo je iseljenika, koji su se već koncem 18. stoljeća selili i naseljavali neke krajeve Južne Afričke Unije od 1780. do 1790. godine. Selili su neki u Egipat, u Tursku i to naročito u Carigrad i Smirnu. Početkom 19. stoljeća prvi iseljenici stižu u Australiju i Novu Zelandiju između 1830. i 1850. godine. Mornari iz raznih sela našeg obalskog područja, na jedrenjacima, plove uzduž Sredozemnog mora, dolaze u luke Afrike, gdje se zadržavaju. Uspostavljanjem plovidbenih veza i putovanja u Australiju, također su slijedila zadržavanja pojedinih manjih grupa mornara na istaknutim bogatim mjestima i nastalim lučkim naseobinama. Tako prvi iseljenici su mornari. Ploveći uz obale Sjeverne, Srednje i Južne Amerike u vremenu od 1825. do 1835. godine najviše ih ostaje u San Franciscu i Kaliforniji, između 1830. i 1849. u Meksičkom zaljevu, osobito u New Orleansu i oko njega. Godine 1837. prvi naši doseljenici u Urugavju bili su iz Dalmacije. Oko godine 1850. pa do 1860. nalaze se prvi naši pomorci — iseljenici u lukama Meksika, Brazilije, Argentine, Čilea i Perua. Većinom su obalski radnici. U drugom predjelima Kalifornije rade u rudnicima zлата, a na obalama Meksičkog zaljeva bave se ribarstvom. U Australiji većinom rade u rudnicima zлата, a u Novoj Zelandiji traže zaposlenja na kopanju gume. Tako od prvih skupina naših iseljenika pomoraca nastaju prva jugoslavenska iseljenička naselja, koja postaju baze za naše nove iseljenike, koji s otoka i s obala Jadrana sele kasnije u manjim i većim grupama u razne prekomorske luke, u rudokope sjeverne Amerike, na plantaže kafe u Braziliju i zemljoradnička područja Kalifornije. Tokom desetljeća razvijaju se naša iseljenička naselja i nova se osnivaju. Watsonvill, u državi Kalifornija, postaje jedan od glavnih jugoslavenskih cenatara. Krajevi u Kaliforniji po geografskom položaju i klimi podsjećali su naše iseljenike na dalmatinsku obalu. To im je omogućilo lakše prilagodavanje i razvijanje interesovanja za poljodjelske radove. Širili su se u unutrašnjost na obradiva zemljišta. Prenose iz svog starog kraja dalmatinske smokve, grožđe, šljive, jabuke i postaju izvrsni voćari i zemljoradnici. Osobito su se kasnije na tom području istakli iseljenici iz Konavala, koji su postali najbolji voćari i izvoznici voća u Sjevernoj Americi. Tople i umjerene obale Meksičkog zaljeva mnogo su privlačile naše iseljenike. Tu se bave ribarstvom i kasnije nalaze zaposlenja u ribarskoj industriji. Pristizanjem novih iseljenika širi se naš svijet u dolini rijeke Misissippi, u New Orleans i oko njega između 1855. do 1870. godine i nastaju naselja u Philadelphiji, u St. Louisu i Chicagu 1860. godine. Na zapadnim obalama Sjeverne Amerike sve više pristiže novih iseljenika kojim je sjedište i glavna baza u S. Franciscu, oko kojega se stvaraju nova manja obalska naselja farmera i voćara 1870. godine, te Los Angeles i S. Joze oko 1890. godine postaju zainteresirani centri naših iseljenika. U razdoblju između 1870. do 1880. godine naši iseljenici ne sele se samo u Sjevernu, nego i u Južnu Ameriku, te se najviše okupljaju u Buenos Aires, u najvažniju južnoameričku luku, te u Rosario, središte žitarica, gdje se doseljuju iseljenici najviše s otoka Braća i Hvara. Zatim mnogo je pristizalo iseljenika na zapadne obale Južne Amerike u Chile — Antofagasta i u Peru, osobito u luku Callao. Na najjužnijem dijelu Južne Amerike oko 1870. godine osniva se naše prvo naselje u Magallanesu i Ognjenoj zemlji. U Boliviju dolaze u manjim grupama iseljenici oko 1880. i naseljuju se u mjestu Oruro, gdje postaju prve baze naših iseljenika u toj zemlji. Ovi iseljenici nalazili su zaposlenja u Chileu na područjima gdje su se dobijali prirodni nitrati (salitra), u Peru u rudnicima zлата i bakra i u tvornicama čelika u Andama. U Ognjenoj zemlji bave se ispiranjem zлата, u Braziliji i Argentini rade kao industrijski radnici, a u Boliviji najviše u rudnicima bakra. U

Južnoj Africi oko Johannesburga i Pretorije rade u rudnicima bakra i na kopanju dijamanta oko 1880. do 1890. g.

Oko 1880. godine nastaje jače strujanje iseljenika iz naših krajeva u prekomorske zemlje. To nisu više samo pomorci, koji su udarili temelje našim prvim naseljima po svijetu, nego iz naših sela idu u daleke zemlje u nepoznate krajeve i naši iseljenici iz pasivnih krajeva Dalmacije, Hrvatskog Primorja, a zatim iz Gorskog kotara i Like. Od 1862. do 1890. povećava se broj rudara i industrijskih radnika u USA, u Winsconsinu, Indijani, Ohiju, Michiganu i Pensilvaniji, gdje postaju sve više glavne baze novonadolazećih radnika iz Hrvatske i Slovenije. U Kanadi između 1880. do 1890. javljaju se naši prvi pomorci i ribari, te kopači zлата. Nastanjuju se u Vancouveru i na području Brit. Columbijе. Tada se javljaju kao šumski radnici u šumama, rade u željezarama, na novogradnjama, u klaonicama i na cestama u Sjedinjenim Državama Amerike.

Od 1859. do 1869. i kasnije nalaze se naši iseljenici kao kopači i zidari u Sueskom kanalu, te kao pomorci i piloti.

Poslije Građanskog rata između Sjevernih i Južnih država 1861. do 1865. u kojem su sudjelovali i naši iseljenici, završivši pobjedom snaga Sjevera i ukinućem ropstva u SAD, nastao je početak razvitka američke privrede. Radnici koji su ranije bili nezadovoljni sa nadnicama u fabrikama i rudnicima, mogli su napuštati gradove i preseljavat se na Zapad, gdje su dobijali farme od 70 hektara zemlje. Ovu zemlju u početku dobijali su učesnici Građanskog rata, a kasnije i svaki građanin i doseljenik mogao je dobiti zemlju pod uslovom da je sam obrađuje. Ovo besplatno dodjeljivanje zemlje vršilo se do kraja 19. stoljeća i izazvalo je veliku seobu stanovništva na zapad i nestašicu radne snage u fabrikama i rudnicima. To je opet izazvalo veliko useljavanje stanovnika iz Evrope, tako da je od 1861. do 1900. uselilo 14 milijuna. Industrija se sve više razvijala, a time se povećavalo i useljavanje, pa je u periodu od 1900. do 1915. godine uselilo još 15 milijuna Evropljana. To je vrijeme naglog razvitka industrije i velikog porasta stanovništva Amerike. Doseljenici su predstavljali većinom sirotinju, nису poznavali jezik i prilike, te su bili izloženi izrabljivanju i diskriminaciji, dok se nису prilagodili životu američkog naroda.

Većina naših iseljenika dolazila je u Ameriku od 1890. do Prvog svjetskog rata 1914. Zbog nestašice radne snage u Americi, u svim evropskim zemljama postojali su agenti, pa tako i u našim centrima, koji su provodili propagandu i verbovali naše radnike za odlazak u SAD. Preobražaj industrije zahtijevao je mnogo radne snage, koja se mogla dobiti samo iz Evrope, uz određenu agitaciju. Obzirom, na prilike koje su tada vladale u Evropi i u našim krajevima, omogućilo je veliko iseljavanje u cilju da se dođe do zarade.

Najveći je broj selio iz Hrvatske i Slovenije, dok ih je manje bilo iz Srbije i Crne Gore. Stizali su uglavnom preko New Yorka. Znatno dio ostajao je u gradu (ima ih oko 25.000). Drugi su odlazili u rudnike uglja u Pensilvaniji, Ohaju i Virginiji, rudnike bakra u Montani i Odaho, u rudnike gvožđa i bakra u Michiganu, u šume i rudnike Minnesote, Oregona i Washingtona. Mnogo ih se zaposlilo u industrijskim centrima crne metalurgije na Sjeveroistoku SAD. Zbog toga najbrojnije kolonije naših iseljenika nastale su u gradu Pittsburgu, gdje ih ima oko 120.000, Clevelandu oko 70.000, Chicagu 60.000, Detroitu 30.000.

Jake skupine Dalmatinaca doseljavale su se tada i na Zapad u Kaliforniju gdje su postajali dobri vrtlari i ribari. Osim kolonija u San Franciscu i Los Angelosu, veće su im kolonije u Watsonvilleu i u San Pedru, gdje ih živi oko 12.000. Gradovi Pittsburg, Bredok, Renkin, Mak Kispport, Klerton, Embridg, Sheron, Betlehem, Klivlend, Jangstaun, Chikago, Geri i drugi koji su na glasu kao glavni centri za proizvodnju čelika, imali su i danas imaju jugoslavenske kolonije i jugoslavenske radničke domove. U većem broju naselili su se Jugoslaveni kasnije u industrijskim centrima

Detroit, Sant Luis, Akron, Philadelphija, Los Angeles, San Francisco i t. d. Prije Prvog svjetskog rata naši iseljenici kreću se po velikim prostorima Južne Amerike, po pampama Argentine, uz rijeku La Plata i sve do unutrašnjosti Urugvaja i Paragvaja, do kositrenih rudnika Bolivije. Tada ih više odlazi u rudnike olova i srebra oko Broken Hilla u Australiji i u šume Brazilije i Kanade.

Svi naši iseljenici koji su iselili prije Prvog svjetskog rata i nastanili se na prostoru Sjeverne i Južne Amerike i Australije, uglavnom su bili seljaci i manuelni radnici. Nad-

nice su bile niske i životni standard osjetno niži od prosječnog američkog standarda. Radili su u fabrikama po 12 sati dnevno, a u nekim industrijskim granama nešto manje. Živjeli su većinom na periferiji mjesta i gradova u siromašnim kućicama bez sanitarnih uređaja. Ali snalažljivost i okretnost naših ljudi omogućila im je brzo napredovanje, naučili su jezik i upoznali se s kulturom, običajima i životnim prilikama u novoj sredini. Osnivali su svoja društva, organizirali štampu, svoj politički i kulturni život.